

чно до системи показників статистичного аналізу продуктивної зайнятості населення включити: ВВП у розрахунку на одного зайнятого (відпрацьовану людину-годину); трудомісткість (затрати часу на виробництво ВВП); темпи зростання продуктивності зайнятості; продуктивність зайнятості в регіональному та галузевому розрізах. Перевагою застосування таких показників є простота в обрахунку та можливість отримати точні кількісні дані про внесок зайнятого населення в розвиток економіки країни.

Висновки. Отже, запропоновані методичні підходи до оцінки продуктивної зайнятості населення охоплюють усі важливі аспекти продуктивності, враховують існуючі взаємозв'язки та взаємозалежності, чим визначають переваги цього підходу, а наявність статистичних даних і можливість їх обробітку сприяє його практичному використанню. Встановлено, що продуктивна зайнятість — це комплексна економічна категорія, а тому її оцінювання доречно здійснювати з використанням інтегральних показників, які враховують економічну і соціальну динаміку. Запропонована методика оцінки продуктивної зайнятості, на відміну від наявних, включає три групи індикаторів: індикатори витратного аспекту зайнятості, які дають змогу оцінити витрати, пов'язані з виробництвом товарів та наданням послуг, економію живої та уречевленої праці; індикатори результативності зайнятості, які характеризують зайнятість через кінцеві результати економічної діяльності, насамперед отриманий прибуток; індикатори рівня задоволення споживчих потреб. Але нагальною залишається потреба в подальшій розробці теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо формування стратегії продуктивної зайнятості, яка шляхом ефективного використання людського та фізичного капіталів змогла б забезпечити кардинальне піднесення життєвого рівня населення та позитивну динаміку суспільного розвитку.

Література

1. Амосов О.Ю. Формування продуктивної зайнятості сільського населення шляхом розвитку підприємництва та інтеграції його в міжнародний ринок : дис. ... доктора екон. наук: 08.09.02 / Амосов Олег Юрійович. — К., 1997. — 437 с.
2. Дяконенко О.І. Забезпечення продуктивної зайнятості населення в умовах структурної трансформації економіки : дис. ... канд екон. наук: 08.00.07 / Дяконенко Оксана Іванівна. — К., 2013. — 226 с.
3. Understanding deficits of productive employment and setting targets: a methodological guide / International Labour Office, Employment Sector. — Geneva: ILO, 2012. — 64 p.

Стаття надійшла до редакції 17.07.2014 р.

УДК 330.322:331.5

Ткач С.М.,

М.Н.С.,

відділ розвитку виробничої сфери регіону та інвестицій,
Інститут регіональних досліджень НАН України

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА РИЗИКИ ІНВЕСТУВАННЯ У ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ РЕГІОНУ

Здійснено оцінювання людського потенціалу Львівської області. Встановлено проблеми та тенденції інвестування людського капіталу в регіоні. На основі зарубіжного досвіду запропоновано шляхи покращення інвестування у людський капітал регіону.

Осуществлено оценивание человеческого потенциала Львовской области. Установлены проблемы и тенденции инвестирования человеческого капитала в регионе. На основе зарубежного опыта предложены пути улучшения инвестирования в человеческий капитал региона.

The evaluation of human potential of the Lviv area is carried out. Problems and tendencies of investing of human capital in a region are set. The ways of improvement of investing in human capital of region on the basis of foreign experience are offered.

Ключові слова. Людський капітал, інвестиції, регіон, ризики, соціальна сфера.

Ключевые слова. Человеческий капитал, инвестиции, регион, риски, социальная сфера.

Key words. Human capital, investments, region, risks, social sphere.

Вступ. У сучасних умовах людський капітал набуває особливої вагомості і виступає ключовим чинником розвитку економіки знань та інноваційної економіки. Згідно з «Доповіддю про людський розвиток — 2013» ООН, Україна за індексом людського потенціалу посідає 78 позицію серед 187 країн світу [1]. Більше того, за останні 20 років спостерігається тенденція до зниження людського потенціалу України. Виходячи з цього, актуальним питанням сьогодення є дослідження способів покращення стану людського капіталу в регіонах України, ключовим з яких є інвестування.

Вагомий внесок у поглиблення теоретико-прикладних аспектів людського капіталу зробили вітчизняні вчені: О. Амосов, В. Геєць, І. Гнибіденко, О. Грішнова, А. Колот, Е. Лібанова, У. Садова, Л. Семів, Л. Чернюк, В. Федоренко та ін. Зокрема серед останніх праць з даної проблематики заслуговує на увагу колективна монографія за редакцією проф. Е.М. Лібанової «Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки», в якій досліджено вплив соціальних і демографічних чинників кризь призму їх стимулюючого і стримуючого характеру на процес модернізації національної економіки [2]. Разом з тим, не зважаючи на значний доробок учених, питання інвестування людського капіталу на мезорівні не повністю розкриті і потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення тенденцій та ризиків інвестування у людський капітал на мезорівні (на прикладі Львівської області).

Результати дослідження. Людський капітал є доволі специфічним об'єктом інвестування, оскільки йдеться про людину, її інтелектуальні здібності, здоров'я, освіту, культуру. Так, на відміну від інвестовіддачі основного капіталу, рівень інвестовіддачі людського капіталу насамперед залежить від самого індивіда, його фізико-психологічних особливостей, бажань, зацікавленості, культурних цінностей, світоглядних позицій. У процесі фізичної зношеності (старіння) людського капіталу покращуються його властивості — набувається досвід і нові вміння та навички людей. Окрім того, інвестування у людський капітал здійснюється на значно довший період, аніж зазвичай в основний капітал, відповідно, і ризики є значно вищими.

Людський капітал у контексті інвестицій виступає з одного боку, як об'єкт інвестування, а з іншого боку, — як складова інвестиційного потенціалу регіону. Тому інвестування людського капіталу дозволяє не лише покращити соціально-економічні показники регіону, але й привабити нових інвесторів.

Станом на 1 січня 2014 р. у Львівській області кількість наявного населення становить понад 2,5 млн осіб, однак протягом 2010—2013 рр. спостерігається стала тенденція до його скорочення у середньому щороку на 0,12 % [4]. Рівень депопуляції населення у середньому становить 116,4. Середній вік населення 39,2 років у 2013 р.

Фактично у регіоні відбувається тенденційне скорочення людського капіталу, що становить велику загрозу регіональному розвитку. До ключових причин такого процесу належить: несприятлива економічна ситуація, погіршення екологічних умов, нездоровий спосіб життя населення, низький рівень надання медичної допомоги та ін.

До позитивних тенденцій у Львівській області належить зниження протягом 2010—2012 рр. демографічного навантаження на осіб у віці 15—64 років (рис. 1). Економічно активне населення становить понад 47 % від загальної кількості постійного населення регіону. Також відбувається зниження рівня безробіття, яке у середньому за 2010—2013 рр. становить 7,7. Більше того, у Львівській області в аналізованому періоді виявлено скорочення розриву між населенням з найвищими і найнижчими доходами, яке становить 2,5 [4]. Тобто у регіоні є сприятливі передумови для забезпечення високої зайнятості населення та існує резерв для створення нових робочих місць.

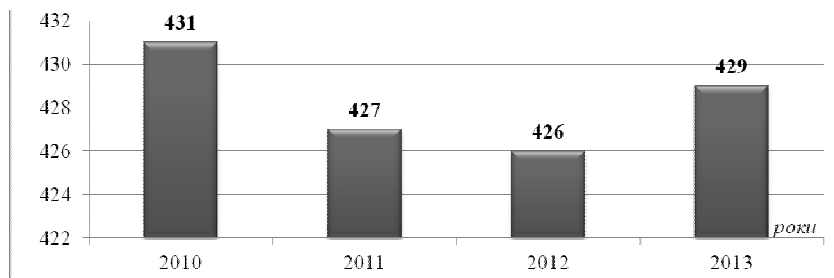

Рис. 1. Динаміка демографічного навантаження на осіб у віці 15—64 років*

*Джерело: побудовано на основі даних [5, с. 47]

У регіоні наявний високий науково-освітній потенціал. У сфері освіти зайнято понад 101 тис. осіб. За період 2010—2013 рр. спостерігалася тенденція до збільшення кількості (на 20,9 %) дошкільних навчальних закладів, яких у 2013 р. нараховувалося 712. На території регіону функціонує 1410 загальноосвітніх закладів, 62 професійно-технічних навчальних закладів і 44 вищих навчальних закладів [4]. Однак, за період 2010—2013 рр. їх кількість тенденційно спадає, що пов'язано із загальним скороченням населення регіону.

У Львівській області у 2013 р., порівняно з 2010 р., скоротилася кількість організацій, які виконують наукові дослідження та розробки: з 82 до 76 [4]. Натомість за цей період у регіоні зросла кількість докторів наук і кандидатів наук на 12,8 % і 6,5 % відповідно. Також відбулося зростання обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт на 5,1 %, зокрема за рахунок приросту виконаних фундаментальних досліджень на 24,7 %, прикладних досліджень — 11,3 %, науково-технічних послуг — 14,2 %. Разом з тим, обсяг виконаних розробок у регіоні скоротився на 21 % [4].

Наукові та науково-технічні роботи інвестуються на 65,5 % за рахунок держбюджету, 25,7 % — коштів вітчизняних замовників, 4,1 % — власних коштів підприємств та організацій, 1,5 % — коштів іноземних замовників і на 3,2 % — коштів з інших джерел [4]. За 2010—2013 рр. фінансування наукових і науково-технічних робіт тенденційно збільшувалося з держбюджету, інших джерел, натомість власні кошти підприємств та організацій скоротилися.

Ключовими проблемами цієї сфери є недофінансування, низький рівень співпраці між науковими установами та бізнес-структурами.

У сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги у Львівській області функціонує 135 лікарняних закладів (кількість яких за останні три роки зросла на 5,5 %) і зайнято понад 80 тис. осіб, з яких понад 27 тис. осіб — це лікарі усіх спеціальностей і понад 27 тис. осіб — середній медичний персонал [4; 5].

За період 2010—2013 рр. позитивною тенденцією у Львівській області є скорочення рівня захворюваності населення на 3,2 %. Загалом у регіоні найчастіші випадки виявлено хвороби органів дихання (понад 48 % від усіх захворювань), а також хворо-

би системи кровообігу і шкіри і підшкірної клітковини (понад 6 %) [4]. До проблемних питань сфери охорони здоров'я належить: відсутність сучасної матеріально-технічної бази, низький рівень зарплат, інвестування з боку приватних структур.

У сфері культури, відпочинку та спорту функціонує 9 професійних театрів, 25 музеїв, 1355 масових та університетських бібліотек, 73 шкіл естетичного виховання, 56 стадіонів, 39 плавальних басейнів, 2 кінно-спортивних баз, 1 велотрек та ін. [4; 5]. За 2010—2013 рр. зросла кількість осіб у Львівській області, які займаються спортом (на понад 39 %), що позитивно відобразилося на зниженні рівня захворюваності населення.

Держава виступає ключовим інвестором наведених видів соціальної сфери економіки регіону. Понад 82 % видатків зведеного бюджету області припадає на соціальні статті (рис. 2). За період 2010—2013 рр. видатки зведеного бюджету регіону на соціальний захист і забезпечення зросли на 41,3 %, охорону здоров'я — 31,6 %, освіту — 28,4 %, духовний і соціальний розвиток — 24,3 %.

У середньому за 2010—2013 рр. частка видатків на освіту у ВРП Львівської області складає 6,2 %, на соціальний захист і забезпечення — 4,5 %, охорону здоров'я — 4,0 % і духовний та соціальний розвиток — 0,9 %. За цей період аналізовані показники зросли, що є позитивно.

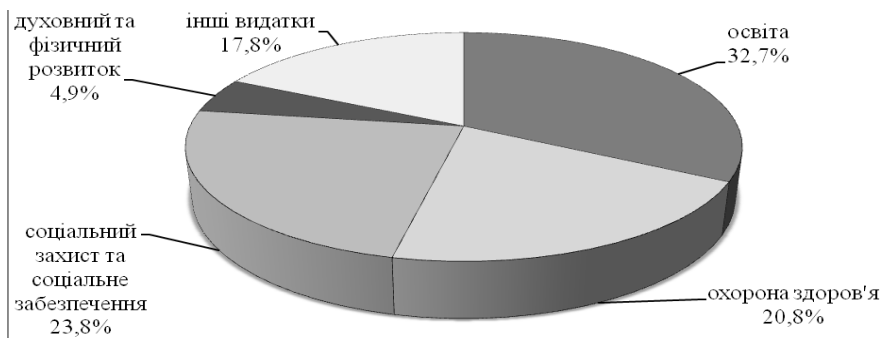

Рис. 2. Структура видатків зведеного бюджету Львівської області в середньому за 2010—2013 рр.*

*Джерело: розраховано на основі даних [5, с. 47]

Разом з тим, у Львівській області видатки зведеного бюджету становлять 18,6 % від ВРП, тоді як у країнах ЄС цей показник складає 49,1 % від ВВП [6]. Частка загальних державних витрат на освіту у країнах ЄС становить 5,3 % від ВВП [8], охорону здоров'я — 7,3 %, соціальний захист — 19,4 %, відпочинок, культуру і релігію — 1,1 % [6]. Зокрема у країнах ЄС понад 90 % від загальних витрат бюджету на соціальний захист спрямовується на соціальні пільги і трансферти, які перерозподіляються між домогосподарствами. В охороні здоров'я ця стаття становить понад 48 %, а витрати на оплату праці працівників складають понад 26 %. Натомість частка капітальних інвестицій у цій структурі є доволі незначною — більше 3 % в охороні здоров'я і більше 1 % — соціальному захисті [6].

Серед видів соціальної сфери Львівської області найбільші обсяги капітальних інвестицій спрямовано у професійну, наукову та технічну діяльність (15,2 % від загального обсягу капітальних інвестицій у середньому за 2010—2013 рр.) (табл. 1). Однак з 2011 р. виявлено різке скорочення обсягів інвестування у цей вид діяльності — спад інвестицій у 2013 р., порівняно з 2010 р., склав 84,8 %. Подібні тенденції спостерігаються і у сфері охорони здоров'я та освіти, на які у середньому за 2010—2013 рр. припадало, відповідно, 0,9 % і 0,4 % капітальних інвестицій, залучених в економіку Львівської області. Така ситуація пов'язана із погіршенням

економічної ситуації у світі загалом і регіонах України зокрема. Натомість за аналізований період у 2,8 разу збільшилося інвестування сфери мистецтва, спорту, розваг і відпочинку, причиною чому є проведення чемпіонату з футболу Євро-2012, активний розвиток туристичної сфери.

Таблиця 1

**ПИТОМА ВАГА ВИДІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У СТРУКТУРІ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ
ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ*, %**

Види економічної діяльності	Роки			
	2010	2011	2012	2013
професійна, наукова та технічна діяльність	12,5	27,9	18,8	1,7
у т. ч. наукові дослідження та розробки	0,3	0,1	0,1	0,1
освіта	1,2	0,9	1,0	0,6
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,4	0,6	0,4	0,3
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,1	0,1	0,2	0,3
інші види економічної діяльності	85,8	70,5	79,6	97,0

*Джерело: розраховано на основі даних [4]

У регіоні протягом 2010—2013 рр. інвестування в основному здійснюється за рахунок власних коштів підприємств та організацій, кредитів банків та інших позик (рис. 3). Обсяги інвестицій з цих джерел тенденційно зростають, що є позитивним індикатором розвитку регіону, натомість державне інвестування скорочується.

Зарубіжний досвід свідчить, що активне інвестування у людський капітал дає можливість досягнути ряду вагомих економічних і соціальних ефектів довготривалої дії. Яскравим прикладом є Тайвань, Корея, Японія, які завдяки цьому досягнули значного науково-технічного поступу і розвитку економіки, не володіючи при цьому значними природними ресурсами. Зокрема, у Японії задля забезпечення усестороннього розвитку персоналу на підприємствах здійснюється кожні 1,5—2 роки ротація кадрів.

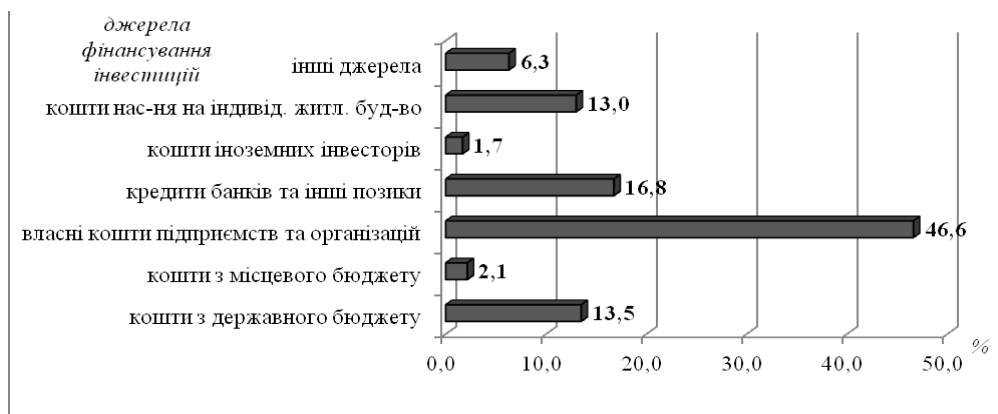

Рис. 3. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування у Львівській області в середньому за 2010—2013 рр.*

*Джерело: розраховано на основі даних [4]

У країнах ЄС більша третина населення зайнята у сфері науки і техніки, особливо високий цей показник у Німеччині, Австрії, Франції, Італії, Чехії і Словаччині. Найвища частка інноваційно активних підприємств виявлена у Німеччині

(79,3 % від загальної кількості усіх підприємств), Люксембурзі (68,1 %), Бельгії (60,9 %) і Португалії (60,3 %) [7]. До прикладу, в Україні цей показник становить 13,6 % [3], а у Львівській області — 16,6 % [4].

Більше того, одним із семи напрямів стратегії розвитку «Європа 2020» є «Інновації союз», у рамках якого здійснюватиметься оптимізація структури досліджень та інновацій, доступ до джерел фінансування, надання державних гарантій, підвищення мобільності працівників розумової праці, поглиблення співпраці науково-дослідних установ. Очікується, що реалізація цих заходів забезпечить «розумне» зростання економіки і створення нових робочих місць.

Висновки. До позитивних тенденцій розвитку людського капіталу у Львівській області можна віднести: зниження рівня безробіття, розриву між найбіднішими і найбагатшими верствами населення, нарощення обсягів виконаних наукових і науково-технічних робіт, збільшення кількості докторів і кандидатів наук, збільшення обсягів капітальних інвестицій, залучених у наукові дослідження та розробки, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, зниження рівня захворюваності населення, збільшення кількості осіб, що займаються спортом.

До ключових ризиків інвестування у людський капітал регіону належать: скорочення населення; низька матеріально-технічна база соціальної сфери; низький рівень співпраці між науково-дослідними установами, бізнесом і державними органами влади; низький рівень державних видатків на охорону здоров'я, соціальний захист і забезпечення; слабка державна підтримка інновацій.

Для покращення інвестування у людський капітал необхідно насамперед на макrorівні модернізувати державну соціальну політику, використовуючи успішний зарубіжний досвід; надати державні гарантії інвесторам, які мають намір залучати кошти в інноваційні, соціальні проекти; створити умови для розширення джерел фінансування соціальної сфери.

До перспектив подальших досліджень належить виявлення впливу соціальних ризиків інвестиційної діяльності на економічний розвиток регіону.

Література

1. Індекс розвитку людського потенціалу 2013 (рейтинг України) [Електронний ресурс] // Info light. — Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/index-rozvitku-lyudskogo-potencialu-2013-reyting-ukrayini>.
2. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки (колективна монографія) / [Лібанова Е.М., Макарова О.В., Курило І.О. та ін.]; за ред. Е.М.Лібанової. — К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2012. — 320 с.
3. Наука та інновації [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Головне управління статистики у Львівській області. — Режим доступу: http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?ind_page=si.
5. Статистичний щорічник Львівської області за 2012 р. // за ред. Зимовіної С.І. / Головне управління статистики у Львівській області / Частина I. — Львів, 2013. — 366 с.
6. General government expenditure in 2011 — Focus on the functions 'social protection' and 'health' [Електронний ресурс] // Eurostat. — Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-13-009/EN/KS-SF-13-009-EN.PDF
7. Innovation statistics [Електронний ресурс] // Eurostat. — Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Innovation_statistics.
8. The level of government expenditure on education varies between Member States [Електронний ресурс] // Eurostat. — Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-13-012/EN/KS-SF-13-012-EN.PDF.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2014 р.